

Damir Josipovič

Spremembe etnične in migracijske ter izobrazbene strukture prebivalstva mestne občine Ljubljana – primerjava podatkov popisov 1991, 2002 in 2015

V prispevku so s primerjavo podatkov popisov 1991, 2002 in 2015 analizirane spremembe etnične in migracijske ter izobrazbene strukture prebivalstva mestne občine Ljubljana. Ugotovljeno je, da klasična analiza podatkov o etničnosti, jeziku in veri v okviru popisa ni več mogoča, mogoča pa je podrobna analiza migracijskih procesov, iz katerih lahko posredno sklepamo tudi na spremembe v etnični strukturi prebivalstva. Namen prispevka je prikazati analitsko vrednost podatkov, zbranih z registrskim popisom 2015, na primer tudi pri ugotavljanju razlik v izobrazbi. Analiza je pokazala, da se je od zadnjega klasičnega popisa prebivalstvena struktura Ljubljane izrazito spremenila tako po migracijskih kot po socioekonomskih obeležjih in da je prišlo do vzporednih procesov gentrifikacije na eni strani in pavperizacije na drugi, slednja pa je zlasti značilna za priseljsko prebivalstvo.

Ključne besede: etnična in narodna pripadnost, migracije, mestna občina Ljubljana, priseljenci, družbeno razslojevanje.

Changes in Ethnic, Migration and Education Structure of the Urban Municipality of Ljubljana – the Comparison of Censuses of 1991, 2002, and 2015

The article deals with the comparison of the censuses of 1991, 2002, and 2015 data. It analyzes the changes of ethnic, migration and educational structure of the Urban Municipality of Ljubljana. While stating that the classical analysis of the data on ethnicity, language, and religion within the census data is not possible any more, the author presents the application of migration analysis in order to surmise the changes in ethnic structure. Moreover, the article applies the complex analysis of assessing the differences in educational attainment of population in Ljubljana. Analysis showed that the Urban municipality of Ljubljana changed considerably as regards migration or socio-economic characteristics. The processes of pronounced gentrification on one hand were coupled pauperisation on the other, with the latter being especially characteristic for the migrant population.

Keywords: ethnic/national affiliation, migration, Urban municipality of Ljubljana, immigrant, social inequalities.

Correspondence address: Damir Josipovič, Inštitut za narodnostna vprašanja / Institute for Ethnic Studies, Erjavčeva 26, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: damir.josipovic@guest.arnes.si.

1. Uvod

Proučevanje procesov etničnosti pogosto ne more mimo uradnih statističnih podatkov, s katerimi poskušamo prostorsko evalvirati razmerja med s popisnimi kategorijami razločenimi skupinami. V etničnih in etnolingvističnih študijah je najpogostejša raba podatkov o etnični ali narodni (narodnostni) pripadnosti ter o različnih vidikih opredeljevanja z vidika rabe ali odnosa/stališča do jezika. Na področju popisne metodologije najpogosteje uporabljajo kategorije, ki pa jih moramo vedno jemati kot približne ali orientacijske (Južnič 1983, 295), pri *floatantnih* skupinah pa je treba uporabiti metodologijo malih vzorcev (Knežević 2017). Druga, podrobnejša vprašanja o jeziku in etnični pripadnosti je treba iskati in postavljati v okviru terenskega raziskovanja (Zupančič 2006). Pomen revitalizacije prostorskih raziskav, vezanih na raziskave sprememb etničnih opredelitev, je še pred letom 1991 potrdil Vrišer (1986, 10):

Sodobna geografska veda se čedalje bolj obrača k funkcijski obravnavi pojavov na zemeljskem površju. /.../ Premiki v geografski filozofiji in metodologiji k problemskemu (inženirskemu) obravnavanju prostorskih pojavov prav tako odvrtačajo geografte od kulturne in družbeno-zgodovinske sfere, ki je bila še pred petdesetimi leti v osrčju geografskega proučevanja. /.../ Vendar z eno izjemo: v sodobnem močno razdeljenem svetu ostajajo etnične raziskave še vedno ali celo čedalje bolj pomembne zaradi narodnostnih teženj ali različnih regionalizmov. Sodobna geografija se jih loteva, tudi ob pomoči etnologije, kot posebnih prostorskih problemov.

V obdobju, kar je bila Slovenija brez popisnih rezultatov o etnični ali narodni pripadnosti ter maternem in pogovornem jeziku, torej po letu 2002, se je večina študij etnične strukture Slovenije ali območja mestne občine Ljubljana (MOL) opirala prav na te kot zadnje in danes pravzaprav že zgodovinske podatke popisa 2002 (npr. Klopčič et al. 2003; Šircelj 2003; Komac & Medvešek 2005a, 2005b; Josipovič 2006, 2007; Josipovič & Kržišnik-Bukić 2010). Šele v obdobju po letu 2011 je postalo jasno, da Slovenija tudi zaradi politizacije popisa 2002 uveljavlja registrski popis prebivalstva (Josipovič 2015a). Hkrati je Statistični urad Republike Slovenije (SURS) prek povezovanja različnih registrov in baz podatkov prvič proizvedel povezane podatke o tako imenovanih generacijah priseljenih, podatki o tem so bili kmalu prvič uporabljeni (Komac 2014; Josipovič 2015b), podatkovne zbirke statističnega urada pa so bile posodobljene v registrskem popisu iz leta 2015 (SURS 2015).

Tudi metodološke razlike med popisi 1991, 2002 in 2015 so znatne, zato je tudi medpopisna primerjava zahtevnejša. Prvi registrski popis iz leta 2011 je naletel na široko negotovanje zainteresirane strokovne javnosti zaradi umanjkanja podatkov o etničnih, verskih in jezikovnih prištevanjih prebivalstva. Podrobna analiza zadnjega klasičnega popisa iz leta 2002 pa je opozorila na nekaj problemov, ki bistveno vplivajo na interpretacijo popisnih rezultatov:

- nasprotujoče si politične zahteve glede zastavljanja vprašanj o etnični/narodni, jezikovni (materni in pogovorni jezik) in verski pripadnosti, ki so najprej botrovale enoletnemu odlogu popisa, kasneje pa spremenjeni metodologiji zastavljanja teh vprašanj,
- spremenjena metodologija, v okviru katere je obstajala slabo izkoriščena in sporna možnost pisnega sporočanja etnične, verske in jezikovne pripadnosti oseb med 14. in 18. letom starosti ter v času popisa odsotnih oseb,
- posledično manjši neposreden zajem in čedalje višja stopnja neodgovorov, ki je presegla desetino vseh odgovorov in ki je povzročila velike interpretativne razlike in napake.

Podrobnosti o metodoloških in izvedbenih vprašanjih navaja Standarno poročilo o kakovosti popisa 2002 (SUR5 2004). Tudi med popisoma 1991 in 2002 so znatne metodološke razlike:

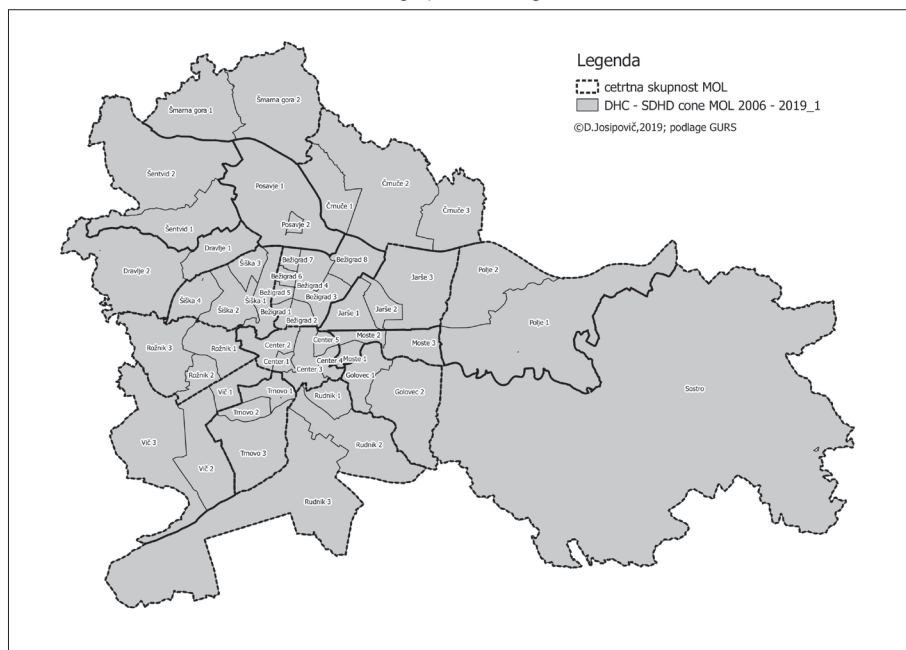
1. podatki popisa 2002 vsebujejo možnost izbire neodgovora, ki močno zniža število vsem opredelitvam, čeprav ne v enaki meri. Popis iz leta 1991 te možnosti ni imel, je pa bilo kljub temu veliko odgovorov uvrščenih v rubriko neznano. Zato sta število in delež neznanih in neopredeljenih odgovorov v letu 2002 močno narasla, kar vpliva na velikost ostalih deležev;
2. spremenjena definicija prebivalstva iz leta 1995, ki je odpravila popisovanje zdomcev, je vplivala na deleže posameznih etničnih opredelitev. Ta z letom 1995 prebivalstva Slovenije ne obravnava več z vidika državljanstva, temveč z vidika statusa prebivališča. Če neka oseba več kot eno leto ni prisotna, se ne šteje v lokalno prebivalstvo (Šircelj & Tršinar 1996);
3. kljub metodološki korekciji podatkov popisa 1991 ni bila dosežena popolna primerljivost s podatki popisa 2002 (Šircelj 2003);
4. ponovno spremenjena definicija prebivalstva, ki je pričela učinkovati z letom 2008, je na osnovi evropskih statističnih smernic pričela upoštevati tako imenovano običajno prebivališče. To je pomenilo, da je bila oseba šteta v prebivalstvo ne glede na status bivališča (stalno ali začasno) ali državljanstva, temveč glede na izjavljeno namero bivanja ali dejanskega pretežnega bivanja v določenem naselju v določenem koledarskem letu (Josipovič 2015a).

Namen prispevka je analizirati spremembe etnične, migracijske in izobrazbene strukture prebivalstva na območju MOL na ravni njenih sestavnih delov. Opredeljevanje teh sprememb temelji na večplastni analizi podatkov popisov 1991, 2002 in 2015, cilj prispevka pa je opredeliti spremembe v notranji demografski dinamiki in prostorskem premeščanju posameznih skupin prebivalstva občine.

2. Mestna občina Ljubljana – prebivalstveni razvoj in prostorski procesi

Za vzorčno prostorsko členitev ljubljanske občine nam služi študija, ki je nastala v letih 2005 in 2006 kot rezultat projekta o etnični, demografski in socioekonomski strukturi Ljubljane z vidika intraurbanih migracij.¹ Cilj projekta je bil ugotoviti notranje spremembe v urbanem ustroju mesta, zlasti z vidika razslojevanja mestnega prebivalstva. Bistveni prispevek projekta je bila geografska razjonizacija Ljubljane, ki je identificirala enainpetdeset tipičnih zaključenih območij (stavbno in demografsko homogeni deli – SDHD), kar pomeni, da je bila vsaka četrtna skupnost (vseh je sedemnajst) v poprečju razdeljena na tri specifična podobmočja (slika 1). Bistveno spoznanje o posledicah prostorske delitve Ljubljane na četrtne skupnosti (ČS) je namreč zakrivanje transformativnih prostorskih procesov, ki jih na prebivalstveno relativno številčnejših območjih ni več mogoče izluščiti, medtem ko so dotedanje, še podrobnejše členitve (nekdanje krajevne skupnosti ali popisni in statistični okoliši) za te vrste geografskih generalizacij prepodrobne.

Slika 1: Členitev ČS na stavbno in demografsko homogene dele (SDHD)

Vir: Josipovič & Repolusk 2006.

Ljubljana je danes glavno in največje mesto Slovenije. V zadnjih dveh stoletjih je doživela hiter razvoj, ko pa je leta 1929 postala glavno mesto Dravske banovine,

se je prebivalstveno zelo povečala. Po drugi svetovni vojni se je do leta 1985 število Ljubljančanov podvojilo, Ljubljana pa se je s tem otresla svojega najbližjega zasledovalca Maribora, ki je bil do leta 1929 eden izmed dveh sedežev velikih županstev na ozemlju, ki se je štelo kot slovenski del Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev oziroma Jugoslavije. Njuno razmerje se je v zadnjih stotih letih spremenilo iz 1 : 1,5 na 1 : 3 v korist Ljubljanec, ko je prebivalstvo mesta oziroma samega naselja naraščalo vse do leta 1988, ko je doseglo zgodovinski višek z 298.655 prebivalci (MZISS 1994, 29).

Značilnosti prebivalstvene rasti Ljubljane in njenih sestavnih delov po drugi svetovni vojni do leta 1961 Rebernik (1999, 48–49) opisuje tako:

V prvem povojnem obdobju, med letoma 1948 in 1953, se je število prebivalcev na območju današnje Mestne občine Ljubljana povečalo s 123.149 na 141.340 oziroma za 15 %. Daleč najhitrejšo rast prebivalstva je v tem času doživela Šiška, kjer so bili zgrajeni prvi stanovanjski bloki (Litostrojski bloki in bloki Mestnega ljudskega odbora ob Celovski cesti). /.../ Število prebivalcev se je občutno povečalo tudi v mestnem središču, kjer so ob povojnem pomanjkanju stanovanj priseljence in vojne begunce naselili v nacionalizirana meščanska stanovanja in vile. Nadpovprečna rast prebivalstva je značilna tudi za nekatera obmestna naselja (Podutik, Stožice, Črnuče, Tomačevo, Šentjakob, Studenec), medtem ko je večina obmestja dosegla le zmerno rast prebivalstva. Prebivalstvo je upadlo le v tedaj še pretežno agrarnih naseljih Črna vas, Medno, Stanežiče, Podlipoglav in Češnjica. Obdobje med letoma 1953 in 1961 označuje hitra rast prebivalstva, ki je bila v prvi vrsti posledica močnega priseljevanja v mesto. Število prebivalcev na območju današnje Mestne občine Ljubljana se je povzpelo na 170.505. Prebivalstvo je skokovito poraslo za Bežigradom, močno pa tudi v Šiški, Mostah in na Viču, kar je predvsem posledica gradnje blokovskih sosesk. /.../ Hitro rast so dosegla tudi številna obmestna naselja, predvsem v severnem delu obmestja, ki jih je zajela urbanizacija (Stožice, Črnuče, Šentvid, Gameljne, Nadgorica, Zgornja Zadobrova, Zalog, Polje in Vevče).

Ljubljana v obdobju 1961–1971 vzporedno z industrializiranjem mesta hitro pridobiva novo prebivalstvo. Že v naslednjem desetletju naravni prirastek doseže migracijskega, ki ga po letu 1979 tudi že preseže, med letoma 1980 in 1993 pa je od skupnega prirastka, ki je dosegel 18.462 prebivalcev, na migracijska gibanja odpadlo le še 409 prebivalcev (Rebernik 2004, 92). Hkrati se je namreč pričelo:

/.../ intenzivno odseljevanje mestnega prebivalstva v okoliška obmestna naselja, ki je leta 1989 prvič presegló priseljevanje. Tako sta v osemdesetih letih hkrati potekala dva procesa: suburbanizacija ljubljanskega obmestja z razseljevanjem mestnega prebivalstva in 'klasična' urbanizacija s priseljevanjem prebivalstva iz manj razvitih območij Slovenije in nekdanje skupne države (Rebernik 2004, 92). Najnovejši razvoj prebivalstva v [ljubljanški urbani] regiji ima tako vse značilnosti in negativne učinke pojava 'urban sprawl'. V posameznih delih Ljubljane se okrepi procesa reurbanizacije in gentifikacije (Rebernik 2004, 90).

Staro mestno jedro so obdale številne nove stanovanjske soseske, predvsem soseske stanovanjskih blokov. Zlasti po letu 1985 se je vzpostavil priseljevanju nasproten, suburbanizacijski migracijski tok (Dolenc 2000, Klemenčič 2002). Premožnejše in bolj izobraženo prebivalstvo je začelo zapuščati strnjena mestna območja in se naseljevati v do tedaj ruralnih ali polruralnih naseljih v neposredni okolici Ljubljane. Po letu 2000 so posamezni deli mesta že kazali prve znake segregacije. Rezultat so rastoče lokalne koncentracije starejšega prebivalstva, upokojencev, manj premožnih in priseljencev iz drugih držav (Josipovič & Repolusk 2006). Problem segregacije v mestih se je pojavljal tako v razvitih državah poznega kapitalizma kot v tako imenovani birokratski fazi socializma (Supek 1987, 230). Ključna težava je bila v tem, da se je urbana politika sedemdesetih in osemdesetih let dvajsetega stoletja vse bolj prepuščala urbanističnim birojem, ki so nezadostno opravljali posvetovalno vlogo med prebivalstvom, čeprav je "aktivno vključevanje in pritegovanje meščanov k sodelovanju v urbani politiki predpogoj stvarne demokratizacije in socialne integracije družbe" (Supek 1987, 230). Prav odtujena birokratska praksa je tista, ki generira segregacijo na način, da ustvarja privatizacijo in segregacijo med različnimi kategorijami in skupinami mestnih stanovalcev. Tako kot so nekdaj v mestih ključno segregirano skupino pomenile osebe, označene z umskim, duševnim ali drugim zdravstvenim hendikepom, tako se je v kapitalističnih državah že v osemdesetih letih dvajsetega stoletja razširila praksa domov za ostarele, ki po Ermanu Tondiju pomenijo sredino, v kateri družbena smrt nastopi prej kot fizična (Supek 1987, 231). V okviru opredeljevanja omenjenih širših in kompleksnejših procesov nas zanima, kateri migracijski procesi, ki med drugim sestojijo iz migracijskih gibanj oseb obeh statističnih spolov, vseh starosti, tako tudi starejših,² so danes tipični za Ljubljano in to, kar jo še posebej opredeljuje v odnosu do obdobja zadnjih klasičnih popisov. Poglejmo, kaj je glede tega ugotovila že omenjena študija iz leta 2006:

Na ravni MOL se odvija večina značilnosti, ki sicer veljajo za vso Slovenijo. Ljubljana je zaradi svoje relativne velikosti in svojih funkcij vključena v velik del splošnih slovenskih migracij, zaradi česar ji gredo tudi mnoge značilnosti, ki sicer veljajo za Slovenijo (Josipovič & Repolusk 2006, 26).

Če sta Ljubljana in območje mestne občine po letu 1991 prebivalstveno upadala, jima je dala zadnja gospodarska kriza velik zalet, saj se prebivalstvo občine med letoma 2002 in 2015 poveča za 22.000. Po preračunu na območje današnje mestne občine je imela Ljubljana leta 1991 268.120 prebivalcev, leta 2002, ob že omenjeni spremenjeni definiciji prebivalstva iz leta 1995, pa 265.881. Do leta 2015 se je leta 2008 ponovno spremenila definicija prebivalstva, število prebivalcev MOL se je povečalo na 287.218 prebivalcev (SURs 2015), do 1. 1. 2019 pa na 292.988 (SURs 2019).

3. Etnična sestava prebivalstva mestne občine Ljubljana – učinki migracij med letoma 1991 in 2002

31

Z izjemo turbulentnega obdobja po osamosvojitvi Slovenije so se procesi priseljevanja nadaljevali tako v Slovenijo kot v Ljubljano. Zlasti od leta 2005 dalje pa lahko spremljamo povečano neto izseljevanje slovenskih državljanov, kar je izbruh gospodarske krize leta 2008 še pospešil (Josipovič 2018). Sicer pa se je klasično priseljevanje vseskozi dopolnjevalo s procesi bolj ali manj prikrita asimilacije in splošne krize etničnega opredeljevanja, ki je Slovenijo zajela ob zadnjem klasičnem popisu leta 2002 (Josipovič 2006). MOL pri tem ni izjema, nasprotno: je kaŕipot, ki nam nakazuje smeri splošnih sprememb v migracijskem obnašanju prebivalstva tudi drugih urbanih območij in naposled tudi Slovenije kot celote. Spomnimo, da je imela MOL po popisu iz 2002 zelo velik deleŕ prebivalstva, ki se v etničnem smislu ni ŕelel opredeliti oziroma tega podatka ni ŕelel neposredno ali posredno deliti z ŕŕžavo kot izvajalko popisa. Podatki kaŕejo, da se je skupni deleŕ prebivalstva, katerega etnična pripadnost je ostala statistična neznanka, med letoma 1991 in 2002 veĕ kot podvojil (iz 4,0 odstotka na 9,6 odstotka). Pri veĕini etniĕnih opredelitev je priŕlo do veĕjega ali manjšega zmanjšanja njihovega deleŕa. Svoj deleŕ so poveĕali Boŕnjaki in Albanci, ki so beleŕili skoraj enak indeks rasti (147 oziroma 146). Naraslo je tudi skupno ŕtevilo drugih opredeljenih. Po drugi strani se je najbolj zmanjšal deleŕ Romov (indeks 59) in Hrvatov (indeks 68). Pod 80 indeksnih toĕk doseĕajo ŕe Ćrnogorci, Makedonci in Srbi. Slovenci so po drugi strani zabeleŕili bistveno manjši absolutni upad (indeks 93,5), njihov deleŕ pa je med opredeljenimi celo narasel (preglednica 1).

Ker je med popisoma 1991 in 2002 v MOL priŕlo do skupnega zmanjšanja ŕtevila prebivalcev, smo naredili tudi primerjavo na absolutni ravni, iz katere je razvidno, da absolutno zmanjšanje opredelitev po etniĕnosti (-17.586) pokrije skupni upad prebivalstva MOL (-2.239), poveĕan za ŕtevilo prebivalcev, katerih etniĕna pripadnost je ostala statistiĕno neznana (14.714) (preglednica 2).

Na vpraŕanji, zakaj se je deleŕ veĕine etniĕnih skupin zmanjšal in kdo so prebivalci, ki so se znaŕli v kategoriji neznanih ali tistih, ki niso ŕeleli ali mogli odgovoriti na vpraŕanje o etniĕni pripadnosti, najdemo veĕino odgovorov v ŕe opravljenih obŕirnih analizah (ŕircelj 2003; Josipoviĕ 2006, 2007). Zato na kratko povzemimo le, da so v veliki skupini brez odgovora veĕino prebivalstva predstavljali ljudje, ki se obiĕajno samoopredeljujejo kot Slovenci, da pa tega v popisu 2002 niso storili zaradi drugaĕnega ustroja in metodologije popisa ter politizacije vpraŕanj o etniĕni in verski pripadnosti, in da je deleŕ drugih etniĕnosti posledično majhen. ŕe dejstvo, da se deleŕ opredeljenih kot Slovenci (-6,5 odstotka) ni zmanjšal tako moĕno kot deleŕ drugih etniĕnih opredelitev skupaj (-9,6 odstotka), opozarja na to, da se je poleg veĕinskega odlivanja Slovencev med neopredeljene znaten del drugih (predvsem Hrvatov) preselil med opredeljene kot Slovence. Tudi obseg in struktura priseljenih po letu 1991

kažeta na to, da neto priselitve drugih niso predstavljale velikega presežka in da Slovenci (po etnični opredelitvi) Ljubljane do leta 2002 še niso zapuščali v bistveno večji meri kot drugi. Poudarimo lahko le to, da stopnje posameznih etničnih opredelitev narastejo samo v primeru, ko je šlo za relativno nedavno priseljevanje v Slovenijo, zlasti Bošnjakov in Albancev (preglednica 1).

Preglednica 1: Primerjava opredeljevanja po etnični pripadnosti po popisih 1991 in 2002, Slovenija, MOL

	Črnogorci	Hrvati	Makedonci	Bošnjaki*	Slovenci	Srbi	Albanci	Romi	Ostali	Skupaj opredeljeni
Slovenija 2002 (št.)	2.667	35.642	3.972	40.071	1.631.363	39.356	6.186	3.246	12.933	1.775.436
Slovenija 2002 (%)	0,14	1,81	0,20	2,04	83,06	2,00	0,31	0,17	0,66	90,39
% od opredeljenih	0,15	2,01	0,22	2,26	91,89	2,22	0,35	0,18	0,73	100
MOL 1991 (št.)	1.160	10.695	1.183	7.808	209.884	16.878	748	309	1.176	249.841
MOL 2002 (št.)	828	7.217	908	11.329	196.152	13.245	1.089	180	1.307	232.255
Razlika 2002–1991	-332	-3478	-275	+3.521	-13.732	-3.633	+341	-129	+131	-17.586
MOL 1991 (%)	0,43	3,99	0,44	2,91	78,28	6,29	0,28	0,12	0,44	93,18
% od opredeljenih	0,46	4,28	0,47	3,13	84,01	6,76	0,30	0,12	0,47	100
MOL 2002 (%)	0,31	2,71	0,34	4,26	73,77	4,98	0,41	0,07	0,49	87,34
% od opredeljenih	0,36	3,11	0,39	4,88	84,46	5,70	0,47	0,08	0,56	100
Delež v MOL od vseh	43,49	30,01	29,78	19,49	12,87	42,89	12,09	9,52	9,09	14,07

Vir: SURS 1991; SURS 2002 (preračun avtorja).

* V kategorijo Bošnjaki so všeti tudi opredeljeni kot Bosanci in kot Muslimani.

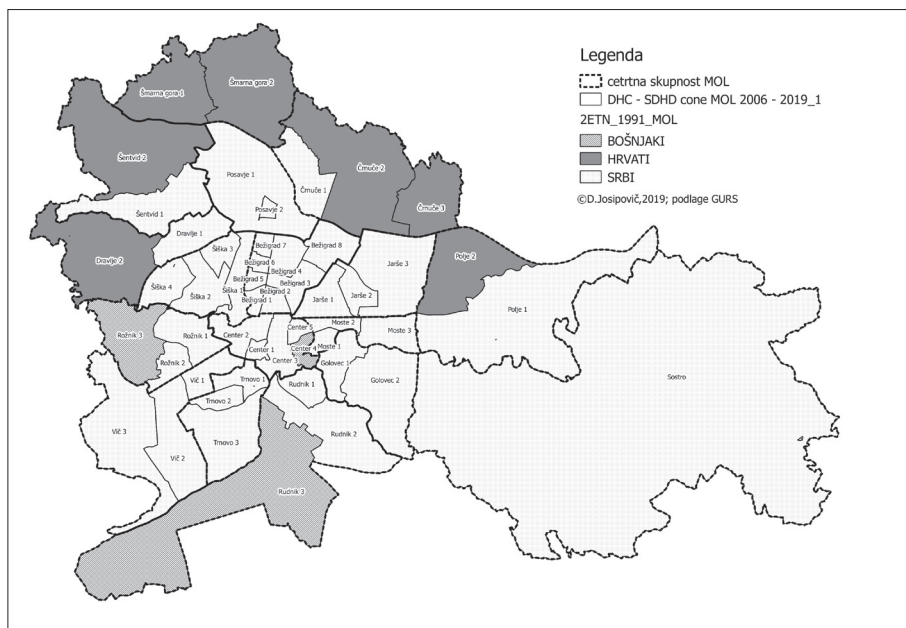
Preglednica 2: Primerjava med številom in deleži opredeljenih kot Slovenci, drugimi etničnimi opredelitvami in širšo skupino brez odgovora (vključno z neopredeljenimi in neznanimi), po popisih 1991 in 2002, Slovenija, MOL

	Opredeljeni kot Slovenci	Druge etnične opredelitve	Opredeljeni	Brez podatka o etnični opredelitvi	SKUPAJ
Slovenija 2002 (št.)	1.631.363	144.073	1.775.436	188.600	1.964.036
Slovenija 2002 (%)	83,06	7,34	90,39	9,61	100
% od opredeljenih	91,89	8,11	100	-	-
MOL 1991 (št.)	209.884	39.957	249.841	18.279	268.120
MOL 2002 (št.)	196.152	36.103	232.255	32.993	265.881
Razlika 2002–1991	-13.732	-3.854	-17.586	+14.714	-2.239
MOL 1991 (%)	78,28	14,90	93,18	6,82	100
% od opredeljenih	84,01	15,99	100	-	-
MOL 2002 (%)	73,77	13,58	87,34	12,66	100
% od opredeljenih	84,46	15,54	100	-	-

Vir: SURS 1991; SURS 2002 (preračun avtorja).

Podrobnejša prostorska analiza procesov sprememb zastopanosti prebivalstva po etnični pripadnosti na ravni SDHD (slika 1) pokaže, da so prebivalci MOL, opredeljeni kot Slovenci, po popisu iz leta 1991 povsod predstavljali absolutno večino (ne glede na to, katero metodo štetja smo uporabili) – razen v Rakovi Jelši, kjer pa so bili kljub temu v relativni večini (32,1 odstotka od vseh oziroma 35,4 odstotka od vseh opredeljenih). Pestrejša je slika, ko pogledamo, v katerih mestnih predelih so najbolj zastopane druge etnične opredelitve. Tako je leta 1991 v večini SDHD med njimi prevladovala srbska etnična opredelitev (skupaj v enainštiridesetih SDHD). Opredeljeni kot Hrvati so bili relativno najbolj zastopani v sedmih SDHD v severnem, posavskem vencu Ljubljane med Podutikom in Poljem: v mestnih predelih od Mednega, Dvora, Stanežič, Guncelj, Vižmarij, Broda, Tacna, Šmartnega, Gameljn, Zgornjih Črnuč, Ježe, Nadgorice, Podgorice in Šentjakoba do Sneberij. V preostalih treh SDHD (Brdo - Vrhovci, Nove Poljane in Barje) pa so prevladovali Bošnjaki (slika 2).

Slika 2: Drugovrščena etničnost po številčnosti leta 1991, MOL, SDHD

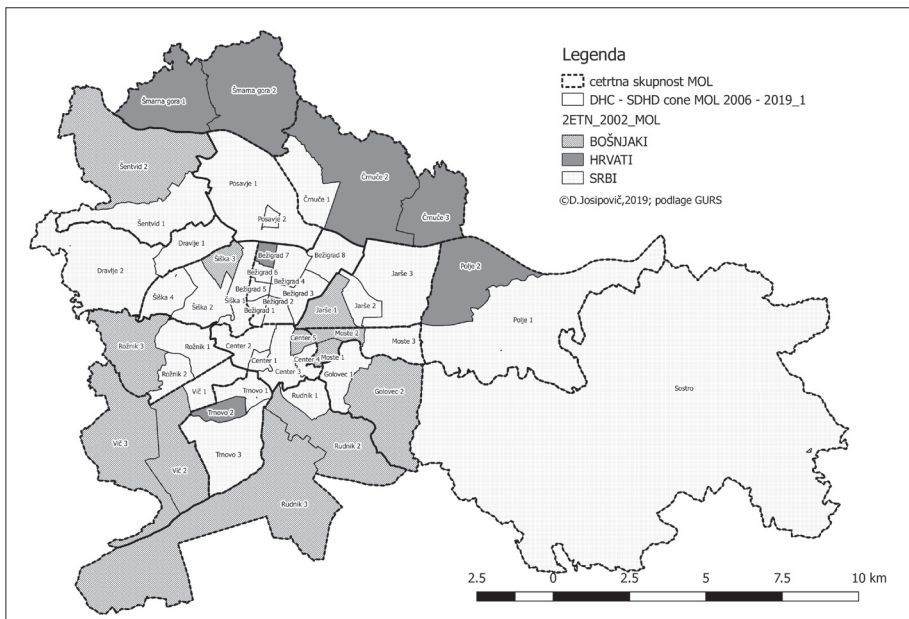

Vir: Josipovič & Repolusk 2006.

Najvišje deleže (približno četrtno) od skupnega števila prebivalcev so opredeljeni kot Srbi dosegali v Rakovi Jelši (26,1 odstotka) in Tomačevem (24,7 odstotka) kot naseljih pretežno enostanovanjskih hiš, medtem ko v pretežno blokovskih soseskah, kjer se prebivalstvo težje spontano ali prikrito etnično segregira, njihovi deleži niso tako visoki: Fužine (14,2 odstotka), Nove Jarše (12,3 odstotka) in Spodnje Črnuče (10,1 odstotka). Območja, kjer so opredel-

jeni kot Hrvati druga etnija po številčnosti, so etnično najbolj homogeni *slovenski* mestni predeli, zato so tudi deleži drugih opredelitev temu primerno nižji. Med njimi so najvišji prav hrvaški, ki segajo od 2,0 odstotka (Podutik) do 5,8 odstotka (Gameljne). Siceršnji prostorsko gledano najvišji deleži (približno desetino) izmed hrvaških opredelitev pa so bili doseženi v Rakovi Jelši (9,2 odstotka), Tomačevem (7,5 odstotka) in Novih Jaršah (7,4 odstotka), kar kaže na večjo prostorsko razpršenost kot pri denimo Srbih ali Bošnjakih. Bošnjaki so kot druga najštevilčnejša etnična opredelitev prevladovali v Novih Poljanah (6,4 odstotka), na Barju (6,4 odstotka) in Vrhovcih (3,0 odstotka). Siceršnje najvišje deleže (nekaj manj kot petino) pa so dosegali v Rakovi Jelši (18,1 odstotka) in Tomačevem (8,4 odstotka).

Slika 3: Drugouvrščena etničnost po številčnosti leta 2002, MOL, SDHD

Vir: Josipovič & Repolusk 2006.

Niti leta 2002 še ni bilo izrazitejših etničnih enklav v mestu. Četudi upoštevamo delež etničnih opredelitev za Slovence od vseh prebivalcev, vključno s tistimi, katerih etnična pripadnost je ostala statistično neznan ali pa podatek o tem ni bil pridobljen, je v vseh SDHD delež nadpolovičen. Izjema je Rakova Jelša (Trnovo 3), kjer pa je delež Slovencev (približno dve petini) kljub temu višji kot leta 1991 (39,6 odstotka med vsemi in 46,4 odstotka med etnično opredeljenimi). Sicer pa deleži opredeljenih kot Slovenci presegajo 90 odstotkov v sedemnajstih SDHD, najvišji delež pa dosegajo v Šentjakobu (Črnuče 3) in Murglah (Trnovo 2) s po 96,1 odstotka od opredeljenih. V triindvajsetih SDHD slovenska opredelitev

sega od 80 odstotkov do 90 odstotkov, v devetih SDHD pa od 70 odstotkov do 80 odstotkov. V preostalih dveh (Moste 2 in 3 – Selo, Moste in Fužine) pa delež opredeljenih kot Slovenci dosega 68,7 odstotka in 66,7 odstotka od opredeljenih oziroma 58,9 odstotka in 57,4 odstotka od vseh, vključno z neznanimi.

Deleži vseh ostalih opredeljenih so temu primerno relativno nizki. Druga najštevilčnejša opredelitev med Ljubljančani je bila ponovno za srbsko etnično pripadnost. Kot druga etničnost po številčnosti nastopajo v triintridesetih SDHD, kar je osem manj kot leta 1991. Najštevilčnejši (približno šestina) med temi so v Tomačevem (14,9 odstotka), na Fužinah (14,7 odstotka) in v Novih Jaršah (12,9 odstotka). Najvišji delež pa dosejajo v Rakovi Jelši (18,7 odstotka), kjer so jih po deležu prehiteli Bošnjaki (24,1 odstotka). Srbi sicer 10 odstotkov presegajo le še v Mostah (Moste 2; 11,4 odstotka). Že omenjeni Bošnjaki so precej povečali svojo prisotnost na območju MOL in so v dvanajstih SDHD druga najštevilčnejša etnična opredelitev. Poleg že omenjene Rakove Jelše je njihov delež nad 10 odstotki še na Viču (Vič 2; 14,0 odstotkov), v Mostah (Moste 2; 12,2 odstotka), v Zeleni Jami (Jarše 1; 10,7 odstotka) in na Fužinah (Moste 3) ter v Šiški 3 (Litostroj) s po 10,0 odstotka (slika 3). Če so Bošnjaki največ pridobili, so Hrvati tista etnična pripadnost, ki je številčno največ izgubila. Kljub temu so za Slovenci najštevilnejši v sedmih SDHD: na Brinju (Bežigrad 7; 2,3 odstotka), v Šmartnem in Tacnu (Šmarna gora 1; 2,5 odstotka) ter Gameljnah (Šmarna gora 2; 3,1 odstotka), Zgornjih Črnučah, Nadgorici, Podgorici in Šentjakobu (Črnuče 2; 1,8 odstotka in Črnuče 3; 1,4 odstotka), Zadobrovi in Novem Polju (Polje 2; 2,2 odstotka) ter Murglah (Trnovo 2; 1,2 odstotka). Njihovi najvišji deleži se gibljejo med 6,2 odstotka v Novih Jaršah in 5,8 odstotka v Tomačevem in na Fužinah, kjer so Srbi in Bošnjaki precej številčnejši. Pri Hrvatih je glede na leto 1991 opaziti upad deleža tam, kjer so za Slovenci najštevilčnejša etnična opredelitev, kar tudi kaže na prehode v slovensko etnično opredelitev.

4. Migracije in državljanstvo prebivalstva mestne občine Ljubljana med letoma 2002 in 2015

Migracijski tokovi, ki smo jih že omenjali, se ponovno intenzivirajo po letu 2005, ko na letni ravni prvič beležimo nad 1.000 odselitev slovenskih državljanov iz Ljubljane, razmere pa se z izbruhom gospodarske krize še zaostrijo in povzročijo tudi beg možganov (Josipovič 2018). Zastavlja se vprašanje, kdo so tisti prebivalci, ki so v pozitivnem migracijskem saldu med letoma 2002 in 2015 nadomestili mnoge državljane Slovenije, ki so se v vmesnem času začasno ali pa dokončno odselili. Ker nimamo več na voljo podatkov o etnični pripadnosti, si lahko pomagamo s podatki o kraju rojstva. Ta podatek ne more nadomestiti posameznikove subjektivne etnične opredelitve, ima pa to dobro lastnost, da je v načelu nespremenljiv, kar za etnično opredeljevanje ne velja. Prav zato migracijske podatke običajno štejemo za stabilne, na daljši rok relativno dobro medsebojno

primerljive kategorije, ki se največkrat spremenijo šele ob spremembah meja, ko postane regrupiranje zahtevnejše. Tak primer je predstavljal relativno dolg proces razpadanja nekdanje Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ), ko je najprej obstajalo pet držav naslednic, vključno z eno zvezno državo (najprej kot Zvezna republika Jugoslavija, nato pa kot Srbija in Črna Gora), ki je kasneje pridobila še eno, za Srbijo sicer nezakonito naslednico, to je Kosovo.

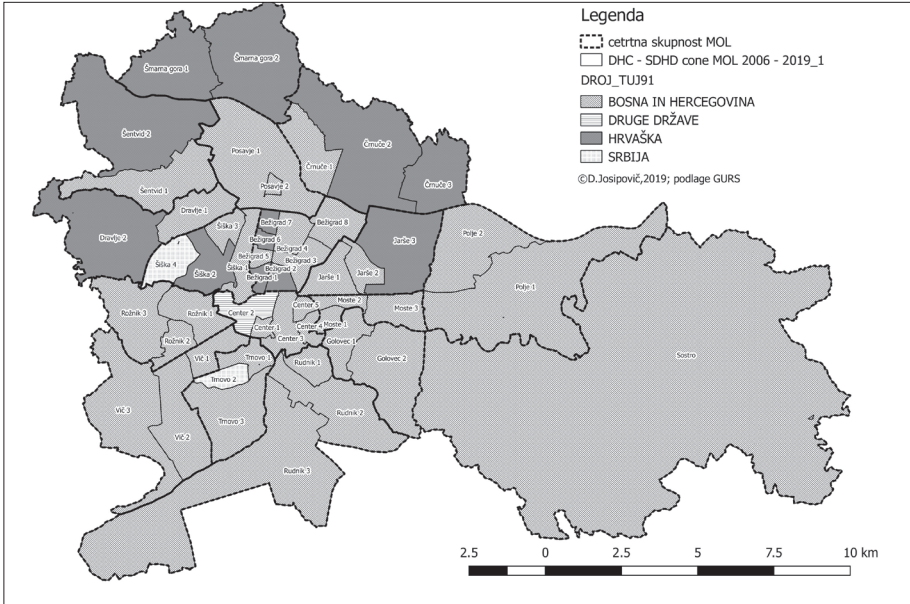
Z vidika prostorske distribucije prebivalstva, rojenega na območju držav naslednic nekdanje SFRJ, lahko ugotovimo, da po obeh zadnjih klasičnih popisih 1991 in 2002 v Ljubljani med priseljenim prebivalstvom prevladuje prebivalstvo, rojeno v Bosni in Hercegovini oziroma je imelo tam prvo prebivališče po rojstvu. Rojeni na Hrvaškem so leta 1991 prevladovali v dvanajstih od enainpetdesetih SDHD (Črnuče 2 in 3, Jarše 3, Šentvid 2, Šmarna gora 1 in 2, Bežigrad 1, 2, 6 in 7, Dravljje 2, Šiška 2), torej v celoti v območjih severne Ljubljane, še posebno v suburbaniziranih vaseh Posavja od Stanežič, Guncelj, Vižmarij, Broda, Tacna, Šmartnega, Gameljn, Zgornjih Črnuč, Ježe, Nadgorice, Podgorice, Šentjakoba in Šmartnega do Sneberij. Najizraziteje za Bežigradom ter z izjemo Gmajne in Spodnjih Črnuč v celoti na levem bregu Save. Kot starejša migracija naseljujejo pretežno naselja enostanovanjskih hiš novogradenj na obrobju mesta kot sekundarnih bivališč ali pa starejše soseske blokov in enostanovanjskih hiš pretežno med severno obvoznico in Spodnjim Bežigradom ter v Zgornji Šiški in Podutiku (slika 4). Do leta 2002 se je njihov primat prostorsko skrčil skoraj za polovico (na sedem SDHD), pri čemer se je z izjemo SDHD Bežigrad 7 (Brinje) v celoti preselil na območje zunaj avtocestnega obroča: Dravljje 2 (Podutik), Jarše 3 (Šmartno, Sneberje), Šentvid 2 (Stanežiče, Guncelje, Male Vižmarje, Vižmarje, Brod), Šmarna gora 2 (Gameljne), Črnuče 2 (Zgornje Črnuče, Nadgorica, Ježa), Črnuče 3 (Podgorica, Šentjakob) in Posavje 2 (soseska BS7).

Prebivalci, ki so bili rojeni na območju Srbije (vključno s Kosovim) ali Črne gore, so relativno večino leta 1991 dosegali v dveh SDHD, in sicer Trnovo 2 (Murgle) in Šiška 4 (Koseze). Do leta 2002 so tema dvema dodali še Bežigrad 5 (širše območje Fondovih blokov).

Delež rojenih v drugih državah (če ga opazujemo kot eno skupino) je bil leta 1991 relativno najvišji v SDHD Center 2 (Kolodvor, Ajdovščina, Gradišče), vendar je do leta 2002 prepustil primat rojenim v Bosni in Hercegovini. Delež rojenih v drugih državah, vključno z Makedonijo, ni posebej izstopal, saj se je njihov delež začel znatneje povečevati šele v času po letu 2005 (sliki 4 in 5). To je v skladu s siceršnjim razporejanjem priseljenega prebivalstva v Sloveniji.

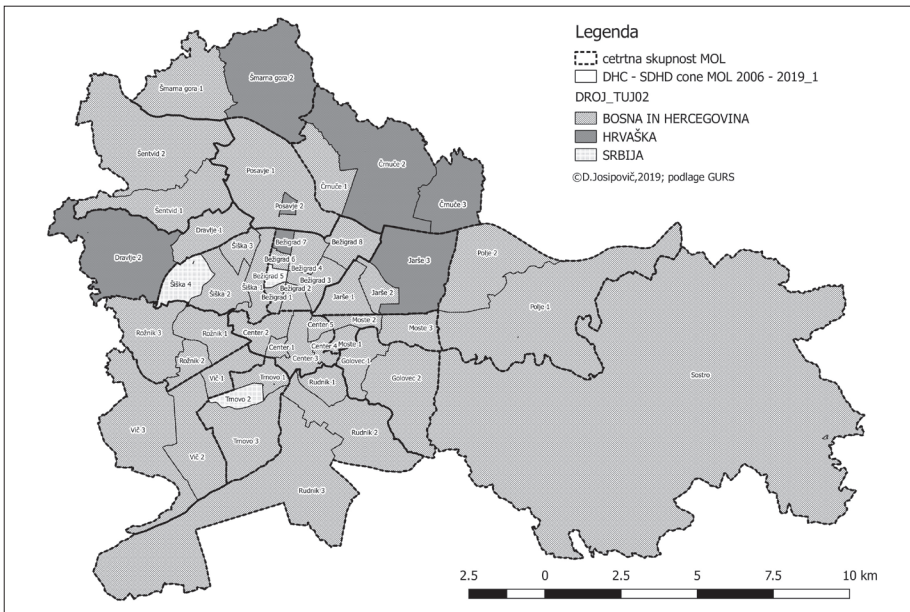
Če je obdobje 1991–2002 postreglo z zmanjšanjem števila Ljubljancanov (prebivalcev MOL), ki so bili rojeni zunaj Slovenije, iz 45.034 na 42.190 zaradi že opisanih vzrokov, sta sprememba definicije prebivalstva leta 2008 in pospešeno priseljevanje po letu 2005 v času napihovanja gradbeniško-nepremičninskega balona in velikega zadolževanja pripeljala do velike rasti števila rojenih zunaj Slovenije. Ta številka je do leta 2015 narasla na 61.271 prebivalcev ali za 21,33 odstotka od 287.218 prebivalcev ljubljanske občine na dan 1. 1. 2015 (SUR5

Slika 4: Prevladujoči delež rojenih zunaj Slovenije glede na območje prvega prebivališča, 1991, MOL, SDHD

Vir: Josipovič & Repolusk 2006.

Slika 5: Prevladujoči delež rojenih zunaj Slovenije glede na območje prvega prebivališča, 2002, MOL, SDHD

Vir: Josipovič & Repolusk 2006.

2015). Med prebivalstvom s prvim prebivališčem po rojstvu v tujini je bilo 32.820 ali 53,6 odstotka Ljubljancev s slovenskim državljanstvom – torej so bili v obdobju po preselitvi v Slovenijo večinoma naturalizirani. Preostanek (46,4 odstotka) so predstavljali tuji državljani, rojeni v tujini (24.157), in tuji državljani, rojeni v Sloveniji, ali pa rojeni v Sloveniji, ki so se vmes izselili in vrnili v Slovenijo (4.294). Ta delež se je v primerjavi s tistim iz leta 2002 (10.583 ali 25,1 odstotka) skoraj podvojil, število pa potrojilo. Preračun teh podatkov na današnje območje ČS³ nam sicer v primerjavi s členitvijo na SDHD nekoliko zabriše sliko, ker so območja ljubljanskih četrti notranje bolj diverzificirana kot med seboj. Kljub vsemu pa je s primerjavo med četrtmi lažje razumeti procese naturalizacije priseljenega prebivalstva.

Če je bil še do popisa 2002 dostop do slovenskega državljanstva nekoliko lažji (sploh še zaradi učinkov afere izbranih), so se razmere v naslednjem desetletju močno spremenile. To vidimo tudi po starosti, denimo priseljenih iz Bosne in Hercegovine. Ti so že nekaj desetletij najštevilčnejši in predstavljajo po registrskem popisu iz leta 2015 natančno 50 odstotkov tistih prebivalcev MOL, ki so bili rojeni na območju nekdanje SFRJ zunaj Slovenije (29.904 osebe). Slednji predstavljajo 91 odstotkov vseh Ljubljancev, rojenih v tujini – torej države naslednice SFRJ še vedno močno prevladujejo v priseljenem prebivalstvu MOL. Slovenskih državljanov, rojenih v kateri drugi državi zunaj nekdanje Jugoslavije, je le 2.926 ali 9 odstotkov vseh priseljenih s slovenskim državljanstvom (SURs 2015, preračuni avtorja). Zanimivo je, da se ti deleži zelo dobro ujemajo s slovenskim povprečjem (Josipovič 2016), torej lahko res MOL štejemo za neke vrste prediktor razvoja migracij tudi v prihodnje.

Če primerjamo podatke popisov 2002 in 2015 oziroma let, ko je bil določen tako imenovani kritični moment kot presečni datum za zbiranje in pripravo popisnih podatkov, ugotovimo, da se je dinamika selitev znova zelo povečala. Letne vrednosti zopet dosegajo tiste iz zlatega obdobja priseljevanja v Slovenijo še v okviru tedanje Jugoslavije, ki je potekalo v letih od 1975 do 1982 (Josipovič 2006, 132–133). Vendar pa so nastale razlike v poselitvenem vzorcu. Po popisu 2002 je Ljubljana imela polovico (21.405 oseb) vseh priseljenih v samo petini SDHD (enajst mestnih predelov) s povprečnim deležem 22,7 odstotka od vsega prebivalstva in s skupnim številom nad 1.000 priseljenih. Skupni delež na ravni MOL je medtem znašal 13,7 odstotka. Število nad 1.000 oseb so dosegali v naslednjih SDHD: Moste 3 (Fužine, 3.235), Polje 1 (Polje - Zalog, 2.515), Šiška 2 (Zgornja Šiška, 2.153), Dravlje 1 (Dravlje, 2.094), Jarše 1 (Zelena jama, 1.965), Golovec 1 (Štepanjsko naselje in Štepanja vas, 1.856), Bežigrad 3 (Savsko naselje, 1.780), Trnovo 3 (Rakova Jelša, 1.679), Moste 2 (Selo - Moste, 1.585), Center 3 (Poljane, 1.453) in Jarše 2 (Nove Jarše, 1.090). Po drugi strani so najvišji deleži (42,1 odstotka) dosegali na območju manj kakovostne enostanovanjske gradnje v Rakovi Jelši in neposredni okolici (Zeleni log), medtem ko so ostali deleži naselij z največjo prisotnostjo pod 30 odstotki. Tako so bili tudi deleži v drugih

mestnih predelih, nekoliko bolj odmaknjenih od središča mesta, po priseljenem prebivalstvu manj zastopani. Da bi lahko te podatke primerjali s stanjem iz leta 2015, moramo za ta namen podatke pripraviti na nivoju ČS.⁴ Podatki, zbrani na ravni SDHD, to omogočajo, saj njihove zunanje meje vselej sovpadajo z mejami ČS.

Preglednica 3: Primerjava deležev tujih državljanov in priseljenih iz tujine v letih 2002 in 2015, MOL, ČS

ČS	Delež (%) tujih državljanov 2015	Skupni delež (%) priseljenih 2002	Skupni delež (%) priseljenih 2015
Bežigrad	7,47	16,56	20,35
Center	7,24	15,42	20,05
Črnuče	6,19	11,97	16,77
Dravlje	8,38	15,08	21,87
Golovec	13,12	18,25	28,53
Jarše	11,23	24,43	27,63
Moste	11,10	25,05	32,58
Polje	12,17	16,30	25,87
Posavje	5,99	11,03	16,84
Rožnik	3,25	10,01	11,29
Rudnik	8,29	10,96	17,37
Sostro	3,61	5,22	9,18
Šentvid	6,15	8,51	15,38
Šiška	8,01	15,28	22,07
Šmarna gora	3,40	6,85	10,03
Trnovo	13,87	19,20	26,05
Vič	6,94	15,46	19,67
Skupaj MOL	8,41	15,87	21,33

Vir: SURS 2002; SURS 2015 (lastni preračuni).

Preračun na ČS seveda prikrije marsikatero podrobnost. Bistveno pa je, da se je v vseh ČS znatno povečal delež priseljenih iz tujine, v povprečju za četrtno (2002: 15,87 odstotka; 2015: 21,33 odstotka). Najvišji delež sedaj dosega ČS Moste (32,58 odstotka), najnižjega pa ČS Sostro z manj kot 10 odstotki (preglednica 3). Iz tega lahko sklepamo, da se je spremenila tudi etnična struktura, vendar podrobnosti tega procesa brez terenske raziskave ne moremo dognati.

5. Prebivalci mestne občine Ljubljana in njihove migracijske izkušnje – primer analitske rabe podatkov popisa 2015 o generacijah v povezavi z izobrazbo

Da so se migracije na območje MOL in še posebej v mesto Ljubljana zelo povečale, vidimo iz podatkov o času priselitve. Prebivalstvo Ljubljane z običajnim prebivališčem na območju MOL je na dan 1. 1. 2015 štel 287.218 prebivalcev (SURs 2015). Merjeno z zadnjo priselitvijo jih je v MOL priseljenih 158.753 (55,3 odstotka) od vseh prebivalcev, ne glede na kraj rojstva. Njihove selitve narastejo na zgodovinsko rekordne vrednosti. Od 1. 1. 2000 dalje se jih je v petnajstih letih v mesto priselilo kar 85.388 ali 29,7 odstotka vseh prebivalcev. Če je v prvih petih letih tretjega tisočletja v MOL prišlo 11.012 oseb, jih je že v letih 2005–2008 prišlo 17.662. Z izbruhom krize leta 2009 se jih v naslednjem obdobju (2009–2011) priseli še 18.570 (ali v povprečju 6.000 letno). Zadnja tri leta, za katera imamo na voljo podrobne podatke (2012–2014), torej do 1. 1. 2015, pa se jih priseli še 38.144 (ali v povprečju skoraj 13.000 letno). Absolutni rekord predstavlja leto 2014, v katerem se je v Ljubljano oziroma MOL priselilo 8.736 moških in 8.582 žensk, skupaj kar 17.318 v enem samcatem letu (SURs 2015, avtorjevi preračuni na obdobja).

Sicer pa so priselitve po spolu uravnotežene, torej se večinoma priseljujejo celotne družine in uravnoteženo po spolu tudi samske osebe in otroci. Opravka imamo s pospešeno migracijsko dinamiko, katere vzroke je treba iskati v ozadih izbruha gospodarske krize v Sloveniji, predvsem pa v pretežno neposrečenih odzivih nanjo,⁵ kar je s povečano prekarizacijo trga dela ter še večjo proračunsko in socialno strogostjo (angl. *austerity*) še bolj pognalo v selitve prebivalstvo drugih, perifernjših in revnejših slovenskih regij ter seveda živahne izmenjave s tujino: presežek slovenskih državljanov med odseljenimi in tujih državljanov med priseljenimi (Josipovič 2018). Najbrž ni treba posebej poudarjati, kako pomembna je migracijska izkušnja za posameznike in družine, iz katerih izhajajo, za druge družinske člane, od otrok do generacije starih staršev, in tudi tako za območje odselitve kot za območje priselitve (Bofulin 2016, 181–186; Milharčič Hladnik & Mlekuž 2009, 16–17). Ko z nekakšno sentimentalnostjo opazujemo izseljevanje iz Slovenije, ne uporabljamo vedno enakih vatlov tudi za tiste, ki se priseljujejo (Lukšič Hacin 2015). Pred nekaj leti je slovenski statistični urad začel pripravljati tudi podatke o tako imenovanih generacijah priseljencev. Čeprav seveda ni logično govoriti o generacijah, kot je ugotovil tudi nemški *Statistisches Bundesamt*, kjer:

⁵ 'Migracijsko ozadje v ožjem smislu' pomeni omejitev rabe tega pojma na največ 3. generacijo, pri čemer je 1. generacija migrant (brez nemškega državljanstva oz. Ausländer), 2. generacija so otroci migrantov brez nemškega državljanstva, 3. generacija pa otroci otrok brez nemškega državljanstva / .../. Namesto 'migracijskega

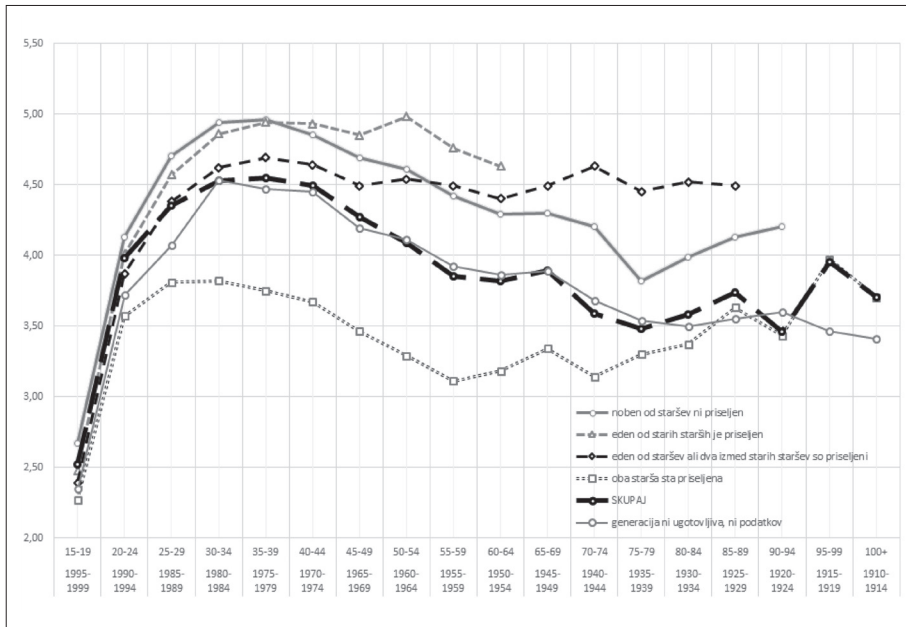
ozadja' predlagamo rabo 'migracijska izkušnja', kar lahko za udeležence migracij pomeni 'neposredno migracijsko izkušnjo', lahko pa pomeni tudi le 'migracijsko izkušnjo v družini', kadar gre za neposredno izkušnjo obeh ali enega starša. Ta izkušnja namreč izkustveno obogati posameznika, namesto da ga negativno zaznamuje, kakor je to v primeru 'migracijskega ozadja'. Ne le, da je 'migracijsko ozadje' problematična sintagma, saj v digitalni dobi 'grozi' z izpeljavo ad absurdum, temveč to tudi pomeni, da od nekega trenutka, ko sistem vpelje te vrste žigosanja prebivalstva, lahko s to oznako nadaljuje na *n*-to generacijo potomcev, ne glede na to, kolikšen delež predniške linije predstavljajo dejansko priseljeni predniki. Pri tem se vzpostavi ostra ločnica v odnosu do tistih, za katere statistika v kritičnem trenutku '0' ne poseduje statističnega znaka o prednikih. Komac npr. iskreno priznava, da to postane nekaj, kar 'težko spereš s sebe.' (Komac 2014; Josipovič 2015b, 152–153, opomba 99).

Vendar so tako imenovane generacije kot statistična kategorija tisto analitsko orodje, ki nam v odsotnosti podatkov o etnični pripadnosti lahko nekoliko bolj razjasni pogled na strukturo prebivalstva. Podatki o generacijah so še posebej zanimivi, saj lahko na njihovi osnovi valoriziramo migracijske podatke, pri katerih lahko običajno ločujemo le med neposredno priseljenimi (preglednica 3). Potomce priseljenih že težje analiziramo, nadaljnje rodove pa še težje, ali pa so postopki prezapleteni ali celo nimamo na voljo kredibilnih podatkov. Zato so ob razumevanju in pravilni uporabi ter interpretaciji rezultatov podatki o generacijah (z določenimi metodološkimi omejitvami) neobhodni tudi za kvantifikacijo nekaterih družbenih procesov, kot je stopnja diskriminacije priseljencev na področju izobraževanja.⁶ Tako aplikacijo podatkov podajamo v nadaljevanju (slika 6).

Da bi lahko pripravili podatke za tovrstno analizo, je bilo treba najprej prilagoditi (normalizirati) podatke o izobrazbi, kar smo storili s tehniko tehtanega povprečja.⁷ Te podatke, ki so po svoji statistični naravi atributivni, vendar ordinalni, smo križali s starostjo prebivalcev Ljubljane tako, da smo jim poprej določili položaj v okviru migracijske izkušnje v družini. Te smo definirali v skladu s pripisanim prostorskim podatkom o predniški liniji. Seveda smo imeli opravka z omejitvami zajema, saj se podatki lahko zberejo le, če so na voljo v primerni obliki (npr. v elektronskih evidencah ali kako drugače vneseni v sistem). Tako smo pridobili petletne starostne skupine z izraženo povprečno izobrazbo in razdeljene v skupine glede na to, ali (a) nimajo priseljenih staršev, (b) imajo enega od starih staršev, ki je priseljen, (c) imajo enega od staršev ali pa dva izmed starih staršev, ki so priseljeni, (d) imajo oba priseljena starša in (e) skupino prebivalcev, ki jim ni bilo mogoče ugotoviti statusa staršev ali pa zanje ni razpoložljivih podatkov. Rezultati so prikazani na sliki 6.

Slika 6: Prebivalstvo MOL, starejše od 15 let, po doseženi povprečni stopnji izobrazbe (0–7) glede na migracijsko izkušnjo v družini

42

Vir: SURS 2015 (avtorjeva obdelava podatkov).

Iz razporeditve posameznih krivulj lahko opazimo, da se je skupno povprečje dosežene izobrazbe prebivalcev MOL (kategorija Skupaj na sliki 6) dvigovalo vse od starostne skupine 75–79 let do skupine 35–39 let, nato pa rahlo upade, saj se precej mlajših oseb takrat še izobražuje in z leti dvignejo povprečje. Zanimivo je opazovati prebivalce Ljubljane, katerih starši niso bili priseljeni. Ves čas imajo nadpovprečno izobrazbo, vendar je ta v medvojnem obdobju 1920–1939 (starostna skupina 75+) najprej rahlo upadala, pri mlajših od 75 let pa začela naraščati tako, da v starostni skupini 50–54 že preseže sicer zelo dobro izobraženo skupino prebivalcev, katerih en starš je priseljen. Ta skupina (c) ima med starejšimi od 65 let izobrazbeni primat. Pri mlajših od 65 let pa jim ga prevzame skupina prebivalcev, katerih eden izmed starih staršev je (bil) priseljen v Slovenijo. Ta skupina je od takrat ves čas pri izobrazbenem vrhu, s tem da med mlajšimi od 40 let že začne prednjačiti skupina, v kateri nobeden od staršev ni bil priseljen. Kaj lahko taki rezultati pomenijo? Zagotovo je razlaga večplastna. Najprej to lahko pomeni spremenjeno socioekonomsko strukturo priseljencev po osamosvojitvi Slovenije. Vendar je mogoče iz slike razbrati tudi, da se razmerja med posameznimi skupinami začnejo bistveno spreminjati prav po osamosvojitvi. Takrat pa na novo priseljeno prebivalstvo še ni v večini nad predhodno priseljenim prebivalstvom. To pomeni, da je lahko na delu tudi kaka

oblika diskriminacije, ki se manifestira na skupini prebivalcev, pri kateri nihče od prednikov ne izhaja iz Slovenije. Sprememba je strukturno posebej opazna v skupini rojenih po letu 1975, ki so si najvišjo stopnjo izobrazbe pridobili po letu 1995. Če pa po drugi strani pogledamo zelo nizko povprečje pri skupini ljudi, katerih oba starša sta priseljena (d), opazimo, da je njihova povprečna izobrazba med vsemi skupinami najnižja. Vendar je kljub konstantni podpovprečnosti opazen trend izboljševanja, ki pa ne dosega trenda dolgoročnega dvigovanja povprečne stopnje izobraženosti. Ta okoliščina opozarja na še vedno obstoječe ovire in težave ter na manj stimulatívno socialno okolje, ki so mu podvrženi priseljenci ali njihovi potomci.

6. Sklep

Večkrat citirana študija iz leta 2006 je o prebivalstvu MOL ugotovila, da se je trendom priseljevanja v mesto in izseljevanja iz njega pridružilo še preseljevanje znotraj mesta oziroma intraurbane migracije. Te se pri ekonomsko premožnejših skupinah prebivalstva usmerjajo v bivalno kakovostnejše predele, pogosto v nove soseske enodružinskih hiš na robu mesta. Prebivalstvo, ki si dražjih bivalnih pogojev ne more privoščiti, se seli v območja (ali ostaja v takih), kjer so stroški bivanja nižji. S tem se sprožajo številni prikriti in odkriti procesi, med katerimi lahko izpostavimo slumizacijo in getoizacijo na eni ter gentrifikacijo na drugi strani. To je v skladu s trendi v urbanih območjih mnogih razvitih držav visokega kapitalizma, kjer gentrifikacija največkrat predstavlja priseljevanje srednjega sloja in pritisk na izseljevanje nižjega sloja prebivalstva (Bridge et al. 2012, 1). Ti procesi oblikujejo socialno, infrastrukturno, varnostno in glede na socialno in prostorsko mobilnost prebivalstva med seboj vse bolj raznolike predele mesta. Socialno šibkejši sloji prebivalstva so zato vse bolj izrazito zgoščeni v območjih nizke kakovosti bivalnega okolja. Socialno šibkejša območja mesta so značilna za posamezne dele gradbeno strnjenegega mestnega jedra, najbolj pa prevladujejo na območjih stanovanjskih blokov, zgrajenih v šestdesetih in sedemdesetih letih dvajsetega stoletja. Na manj gosto naseljenem obrobju mesta so redkejša, večji obseg zavzemajo le na severnem in južnem delu (Tomačevo, Rakova Jelša in Zeleni Log). V primerjavi z drugimi deli mestne občine območja nižje kakovosti bivanja označujejo (1) naraščajoči delež starejšega prebivalstva oziroma demografsko ostarevanje po letu 1980, (2) naraščajoče število eno- ali dvočlanskih ostarelih gospodinjev (predvsem v strnjem delu mesta), (3) območja najintenzivnejšega priseljevanja v mesto v obdobju od 1960 do 1980, (4) visok delež prebivalstva, priseljenega iz drugih držav (zlasti iz držav naslednic nekdanje SFRJ), (5) za ljubljanske razmere relativno visoka stopnja brezposelnosti, (6) nizka izobrazbena sestava ekonomsko aktivnih, (7) več kot dvotretjinski delež prebivalstva, ki živi v večstanovanjskih stavbah (Josipovič & Repolusk 2006).

Omenjene izsledke lahko dopolnimo z naslednjimi ugotovitvami:

- število prebivalcev MOL znova narašča;
- v zadnjem desetletju se je zlasti po izbruhu gospodarske krize izjemno povečalo priseljevanje v mesto tako iz drugih občin in regij Slovenije kot iz tujine;
- migracije v Ljubljano so po spolu dokaj uravnotežene, povečuje se delež priseljenih družin brez ali z otroki;
- aplikacija podrobne prostorske členitve MOL na SDHD omogoča podrobno proučevanje sprememb na ravni mestnih predelov, kar je za analizo primernejše kot robustnejše ČS;
- podrobnejša prostorska analiza procesov sprememb zastopanosti prebivalstva po etnični pripadnosti na ravni SDHD kaže prostorske razlike v koncentraciji treh največjih etničnih skupin za Slovenci: medtem ko so Hrvati bolj skoncentrirani v območjih enostanovanjskih hiš na severnem obrobju Ljubljane (posavski del), so Bošnjaki prisotnejši v južnih predelih (obbarjanski del), Srbi pa v mestnih predelih blizu centra, v Šiški in na vzhodu mesta;
- čeprav v vseh mestnih predelih (tudi v Rakovi Jelši) še vedno prevladujejo Slovenci (v letih 1991 in 2002 po etnični pripadnosti; leta 2015 po državljanstvu in državi rojstva), so tri druge največje etnične skupine do leta 2002 zamenjale vrstni red po zastopanosti. Medtem ko so v preteklosti prevladovali Srbi in Hrvati, so se Srbom po številčnosti po letu 2002 najbolj približali Bošnjaki;
- gledano po območju oziroma državi rojstva, je v MOL daleč najbolj zastopana Bosna in Hercegovina. Območje prevlade Hrvaške je omejeno na severne, posavske dele MOL, medtem ko v treh SDHD (Šiška, spodnji Bežigrad in Murgle) prevladujejo rojeni v Srbiji;
- skupni delež priseljenih se po ČS giblje med tretjino (Moste) in desetino (Sostro), medtem ko je v MOL iz 16 odstotkov leta 2002 narasel na 21 odstotkov leta 2015;
- povečujejo se razlike v doseženi stopnji izobrazbe med posameznimi skupinami prebivalcev glede na status priselitve in migracijske izkušnje v družini;
- v zvezi s spreminjanjem doseženih stopenj izobrazbenosti je do osamosvojitve izobrazbeno prednjačil sloj Ljubljančanov, ki so imeli kakega prednika iz drugih republik nekdanje Jugoslavije ali drugih držav, medtem ko je v poltretjem desetletju po osamosvojitvi v ospredje prodrila skupina prebivalcev brez migracijske izkušnje v družini, torej brez priseljenih bližnjih sorodnikov;
- registerski popis prebivalstva sicer onemogoča nadaljevanje časovnih vrst, vezanih na podatke o etnični, verski in jezikovni pripadnosti, omogoča pa nam spremljanje prebivalstva z migracijsko izkušnjo, kar odpira možnosti aplikacije teh podatkov.

Literatura in viri

- Bofulin, M., 2016. *Migracije iz Ljudske republike Kitajske v Slovenijo*. Založba ZRC, Ljubljana.
- Brezigar, S., 2012. Ali se državljani tretjih držav v Sloveniji soočajo s predsodki in diskriminacijo? *Dve domovini / Two Homelands* 35, 149–161.
- Bridge, G., Butler, T. & Lees, L. (ur.) 2012. *Mixed Communities: Gentrification by Stealth?* Policy Press, Bristol.
- Dolenc, D., 2000. Prostorska mobilnost prebivalstva. V M. Gabrovec & M. Orožen Adamič (ur.) *Ljubljana*. Ljubljansko geografsko društvo, Založba ZRC, Ljubljana, 81–92.
- Josipovič, D., 2006. *Učinki priseljevanja v Slovenijo po drugi svetovni vojni*. Založba ZRC, Ljubljana.
- Josipovič, D., 2007. Spremembe etnične strukture prebivalstva v Sloveniji po letu 1991. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 53/54, 98–115.
- Josipovič, D., 2015a. Slovenia and the Census: From the 20. Century Yugoslav Counts to the Register-Based Census of 2011. *Contemporary Southeastern Europe* 2 (2), 159–175.
- Josipovič, D., 2015b. Slovenski otroci v migracijskih statistikah jugoslovanskega prostora: od migracij družin do "pionirskih" migracij. V J. Žitnik Serafin (ur.) *Slovensko izseljenstvo v luči otroške izkušnje*. [Druga, razširjena izdaja]. Založba ZRC, Ljubljana, 145–156.
- Josipovič, D., 2016. Migracije v Slovenijo iz (nekdanje) Jugoslavije po drugi svetovni vojni. *Geografija v šoli* 24 (2/3), 44–50.
- Josipovič, D., 2018. Mobility and Highly Educated Workers: Brain Drain from Slovenia – National and Regional Aspects of Brain Circulation. V K. Toplak & M. Vah Jevšnik (ur.) *Labour mobility in the EU*. Založba ZRC, Ljubljana, 137–156.
- Josipovič, D. & Kržišnik-Bukić, V., 2010. *Slovensko-hrvaški obmejni prostor: etnične vzporednice med popisi prebivalstva po letu 1991*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Josipovič, D. & Repolusk, P., 2006. Izboljšanje življenja v Mestni občini Ljubljana z vidika spreminjanja kvalitete stanovanjskih razmer in intraurbanih migracij. [Zaključno poročilo]. Geografski Inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Ljubljana.
- Južnič, S., 1983. *Lingvistična antropologija*. Univerzum, Ljubljana.
- Klemenčič, V., 2002. Procesi deagrarizacije in urbanizacije slovenskega podeželja. *Dela* 17, 7–21.
- Klopčič, V., Komac, M. & Kržišnik-Bukić, V., 2003. *Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati, Make-donci in Srbi v Republiki Sloveniji – ABC HMS v RS – Položaj in status pripadnikov narodov nekdanje Jugoslavije v Republiki Sloveniji*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Knežević, A., 2017. Flotantne etnične grupe u demografskim istraživanjima. *Annales. Series historia et sociologia* 27 (2), 439–456.
- Komac, M., 2014. Model varstva narodnih manjšin v Sloveniji: potrebujemo opredelitve pojma narodna manjšina? V V. Kržišnik-Bukić & D. Josipovič (ur.) *Zgodovinski, politološki, pravni in kulturološki okvir za definicijo narodne manjšine v Republiki Sloveniji*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 167–201.
- Komac, M. & Medvešek, M. (ur.), 2005a. *Percepcije slovenske integracijske politike*. [Zaključno poročilo]. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Komac, M. & Medvešek, M. (ur.), 2005b. *Simulacija priseljevanja v ljubljansko urbano regijo: analiza etnične strukture prebivalstva Mestne občine Ljubljana*. [Zaključno poročilo]. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Komac, M., Medvešek, M. & Roter, P., 2007. *Pa mi vi povejte, kaj sem!!!!? Študija o etnični raznolikosti v Mestni občini Ljubljana*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Lukšič Hacin, M., 2015. Otroci diplomatov v (re)socializacijskih turbulencah migracij. V J. Žitnik Serafin (ur.), *Slovensko izseljenstvo v luči otroške izkušnje*. [Druga, razširjena izdaja]. Založba ZRC, Ljubljana, 109–128.

- Milharčič Hladnik, M. & Mlekuž, J. (ur.), 2009. *Krila migracij: po meri življenjskih zgodb*. Založba ZRC, Ljubljana.
- MZISS – Mestni zavod za informatiko, Služba za statistiko, 1994. *Statistični letopis Ljubljane 1994*. Mestni zavod za informatiko, Služba za statistiko, Ljubljana.
- Rebernik, D., 1999. Prebivalstveni razvoj Ljubljane po letu 1945. *Geografski vestnik* 71, 41–60.
- Rebernik, D., 2004. Razvoj prebivalstva v ljubljanski urbani regiji. *Dela* 22, 89–99.
- Rogelja, N. & Mlekuž, J., 2018. Being Posted, Having Problems? Letter (and a Box) from Slovenia. V K. Toplak & M. Vah Jevšnik (ur.) *Labour Mobility in the EU*. Založba ZRC, Ljubljana, 91–118.
- Rus A. & Stanič I., 1993. *Členitev mesta Ljubljana*. [Zaključno poročilo raziskave]. Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Ljubljana.
- Supek, R., 1987. *Grad po mjeri čovjeka*. Naprijed, Zagreb.
- SURS – Statistični urad Republike Slovenije, 1991. *Popis prebivalstva Republike Slovenije 31. 3. 1991*. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.
- SURS – Statistični urad Republike Slovenije, 2002. *Popis prebivalstva Republike Slovenije 31. 3. 2002*. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.
- SURS – Statistični urad Republike Slovenije, 2004. *Standardno poročilo o kakovosti popisa 2002*. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.
- SURS – Statistični urad Republike Slovenije, 2015. *Popis prebivalstva Republike Slovenije 1. 1. 2015*. Deindividualizirani mikropodatki za območje mestne občine Ljubljana. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.
- SURS – Statistični urad Republike Slovenije, 2019. *Prebivalstvo na dan 1. 1. 2019*. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.
- Šircelj, M., 2003. *Verska, jezikovna in narodnostna sestava prebivalstva Slovenije: popisi 1921–2002*. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.
- Šircelj, M. & Tršinar, I. (ur.), 1996. *Prebivalstvo Slovenije – predlog nove definicije prebivalstva Slovenije*. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.
- Vrišer, I., 1986. Geografija in etnologija. V S. Kremenšek (ur.), *O razmerju med geografijo in etnologijo*. Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Ljubljana, 1–11.
- Zupančič, J., 2006. Terenski indikatorji kot raziskovalna metoda v socialni in politični geografiji. *Dela* 25, 7–14.

Opombe

- ¹ Financer projekta je bila MOL. Rezultat projekta je med drugim bila geografska rajonizacija mesta, ki je dobila pozitivno oceno tudi s stališča urbanistične stroke, ki je izvedla recenzijo projektne poročila. Leta 2008 je bil projekt izbran med najboljše projekte, ki jih je finančno podprla MOL. Sintezni zemljevidi, ki so nastali v okviru projekta kot pomoč pri urbanističnem načrtovanju in ki so povzemali prostorske procese v mestu, pa so bili tisto leto razstavljeni v predddverju ljubljanskega magistrata.
- ² Podatki registrskega popisa 2015 nam omogočajo spremljanje starosti ob selitvi v posebne institucije, ki jih v popisni metodologiji SURS obeležuje kot posebno obliko skupinskih gospodinjstev. Struktura posebnih gospodinjstev tako prek starosti članov gospodinjstva razkriva tip. Največkrat gre za študentske domove ali pa za domove starejših občanov.
- ³ O členitvi mesta Ljubljana sta Angelca Rus in Ivan Stanič v okviru raziskave na Urbanističnem inštitutu napisala raziskovalno poročilo z izčrpnimi utemeljitvami (Rus & Stanič 1993). Nekateri raziskovalci so za prostorsko raven prikazov prav tako izbirali ČS (npr. Komac et al. 2007).

- 4 Podrobnejše analize na ravni SDHD so v programu prihodnjega raziskovanja tematike migracij na območju MOL, ki je tudi del primerjalnega medinstitucionalnega sodelovanja z Inštitutom za migracije in narodnosti iz Zagreba, ki prav tako proučuje urbane migracije iz drugih držav naslednic SFRJ. Tako v tej številki predstavljamo tudi prispevek treh avtoric na temo vključevanja v urbano okolje.
- 5 Poleg potiskanja v napol prisilna, kvazisamostojna podjetništva je bil eden izmed neoliberalnih odzivov na gospodarsko krizo tudi institut napotenih delavcev. Ti so bili vodeni v statistiki običajnega prebivalstva Slovenije, je pa praktično niso niti okusili, saj so bili večji del časa na razpolago delovodjem po Nemčiji in drugih državah Evropske unije (Rogelja & Mlekuž 2018). Ta institut je bil uveden v času prve vlade Janeza Janše in je do leta 2009 zajel približno 20.000 ljudi. Po izbruhu krize je število napotenih delavcev strmo naraščalo in je leta 2016 vključevalo že več kot 150.000 ljudi (Rogelja & Mlekuž 2018, str. 95). Zato je jasno, da je tudi prej predstavljena pospešena migracijska dinamika vključevala del prebivalstva, ki je imel v Sloveniji le vmesno postajo in je le malo prispeval k *de facto* povečanju skupnega števila prebivalcev.
- 6 Za tega in druge vidike diskriminacije priseljencev v RS glej Brezigar 2012.
- 7 Uporabili smo utečene metode, pri čemer smo kategorije definirali tako, da statistične podskupine niso bile manjše od 30 oseb.